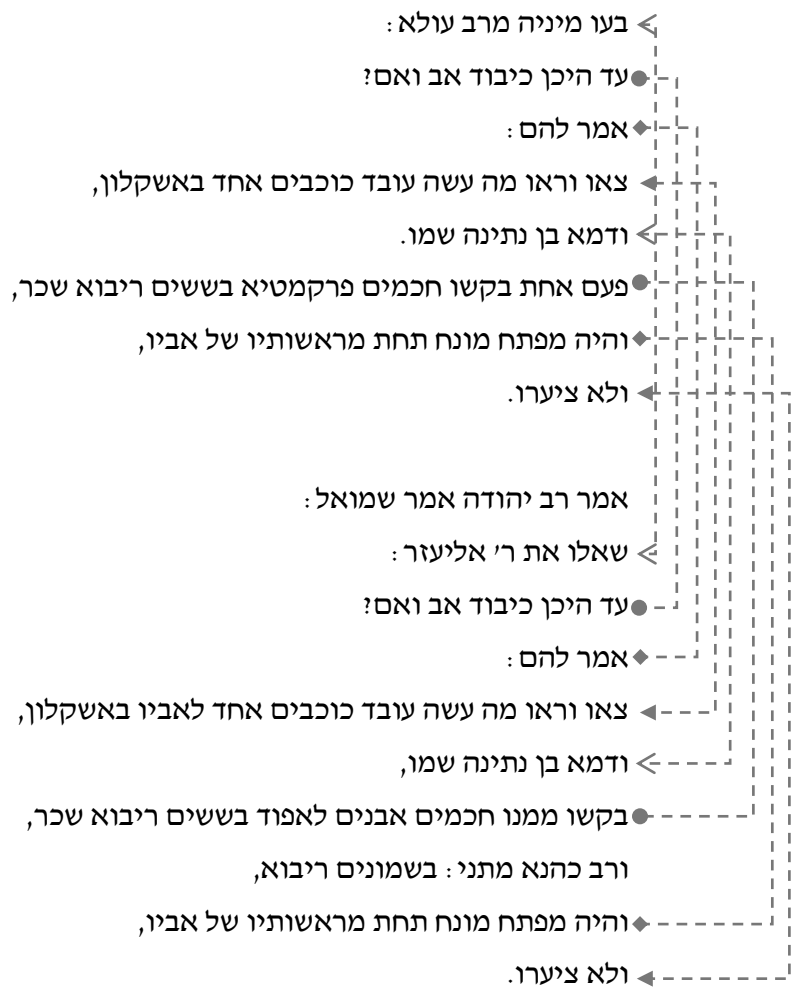

לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו,

שנולדה לו פרה אדומה בעדרו.

נכנסו חכמי ישראל אצלו,

אמר להם :

יודע אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי,

אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

וא"ר חנינא :

ומה מי שאינו מצווה ועושה - כך, מצווה ועושה עאכו"כ.

דא"ר"ח : גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

מקבילות : ע"ז כג ע"ב, תלמוד ירושלמי פאה פ"א ה"א, ובמקורות הרבים שצוינו במהדורת שטיינזלץ, מסורת הש"ס אותיות ו-ט.

רש"י :

בשמים ריבוא שבר – היה משתכר בה שמים ריבוא דינרי זהב. [וע"ע בניהו על אפשרות לדינרי כסף]

תחת מראשותיו של אביו – והוא יסן.

מה מי שאינו מלווה ועושה כך – שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו.

רש"י ע"ז כג ע"ב - כד ע"ב [האם מדובר במניעת רווח או הפסד ממש? ספר המקנה כאן, ד"ה 'שאלוי'. האם היה שלו או של אביו? פני יהושע לב ע"א ד"ה 'תניא שאלוי'. מהרש"א לקמן (עמ' 4) ד"ה 'ועוד נראה'].

עד היכן כיבוד אב ואם – כמה אדם מלווה להזהר בכיבוד אב ואם.

מה עשה עובד כוכבים – וכ"ס ישראל שמלווה על כך.

בשמים ריבוא שבר – שמים ריבוא דינר היו רוצין ליתן לו ריח.

לא ציערו – להקילו משנתו.

תוספות:

והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו – בירושלמי יש שהיו רגליו פשוטות על התיבה ולכך לא סיברה.

גדול המלווה ועושה – נראה דהיינו טעמא דמי שמלווה ועושה עדיף לפי שדואג ומלטער יותר פן יעבור ממי שאין מלווה שיש לו פת בסלו שאם ירלה ינית.

[וע"ע הרב גוסטמן, קונטרסי השיעורים, שיעור כ. ספר המקנה. מרומי שדה. הראי"ה, מדבר שור עמ' קכא. בציונים שביעין יעקב' מהדורת מסורת הש"ס תשס"ח עמ' תקצז. ספר העיקרים ג, כח].

רבנן דאגדתא

שם	זוגות (1-5)	תנאים (1-5)	אמוראי א"י (1-5)	אמוראי בבל (1-7)
רב עולא			2 ■	
רב יהודה - בר יחזקאל				2 ■
שמואל			1 ■	
רבי אליעזר בן הורקנוס		2 ■		
רבי חנינא			1 ■	

דמא בן נתינה - גוי שהיה מחשובי תושבי אשקלון, ושימש בה כחבר מועצת העיר. כפי הנראה היה עשיר מופלג. זכה למעמד חשוב, הן בעירו והן מחוצה לה. הכבוד המיוחד שחלק להוריו נעשה לדגם ראוי עד היכן מגיעה מצוות כיבוד אב ואם. הפלגתו בעניין זה, מסופרת במקומות נוספים בחז"ל.

א - עד היכן כבוד אב ואם (א)

1. **מהר"ל - תפארת ישראל פרק מא -** ביאור ענין זה, החכמים האלו באו לבאר עד כמה השכל מחייב מצוה זאת. כי מצוה זאת בפרט מחייב אותה הדעת והשכל, שיכבד האדם הוריו שהביאו אותו לעולם, כמו שאמרנו. ולפיכך בא ללמד ענין מצוה זאת מן גוי, שאין גוי מקיים המצוה בשביל שנצטוו עליה, רק מה שיגזור השכל בלבד. ואמרו כי 'פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים רבוא וכו'". וידוע כי השעור והמספר שהוא יותר רב, הוא ששים רבוא. כי מספר זה זכרו בכל מקום על ההפלגה. ומה שמספר הזה יורה על ההפלגה ביותר, נתבאר בכמה מקומות, ואין כאן מקום זה. והנה השכל גוזר כבוד אב ואם, שאף אם מגיע לו ביטול משא ומתן היותר גדול בהפלגה, אין לו לבטל מצות כבוד אב ואם.

2. **בן יהוידע דף לא ע"א - צאו וראו מה עשה נכרי אחד.** צריך להבין מאי 'צאו' דקאמר להו ודי לומר 'ראו מה עשה'! ונראה לי בס"ד הכונה אין אני מביא לכם הוכחה מאיש ישראל כדי שתאמרו אין זה חידוש כי ימצא בישראל חסידים שעושים מילי דחסידותא עשר ידות על חיובם וכי כולי עלמא להו חסידים! לכן אמר לו 'צאו' לחוץ להתבונן באומה אחרת שהיא חוץ לאומה שלנו 'וראו מה עשה נכרי ודמא בן נתינה שמו' כלומר שמו מורה שיש לו מדה טובה שצריך כל אדם להיות דומה לו בה ודמה לשון דמיון.

3. **עיון יעקב שם -** מזכיר שמו ושם עירו להראות שאמיתית הענין הוא ולא משל בעלמא.

4. **מהר"ל - תפארת ישראל פרק מא -** ויראה כי חכמי האמת רמזו סוד הזה, במה שהזכירו שם 'דמא בן נתינה'. כי לשון 'דמא' הוא לשון חיוב בכתוב, וכאשר בא לומר שהוא חייב יאמר (ויקרא כ, יא) "דמיהן בס", (שמות כב, א) "אין לו דמים". ומפני שכל דבר שהוא חייב לעשות - השכל נותן אותו, לכך נקרא 'דמא בן נתינה'. כלומר, שהוא נמשך אחר החיוב, ואין עושה דבר רק שהוא מחויב, שהשכל נותן ומחייב, ואינו מוותר אף על פחות משוה פרוטה (סנהדרין נט א). ולכך הוא נמשך אחר כבוד אב ואם, שהשכל נותן ומחייב אותו ביותר. כי כך הוא מדת עובדי אלילים, שהוא נמשך אחר דבר שהשכל נותן ומחייב, ואינו מוותר דבר, כאשר ידוע. אבל לעשות מצות השם יתברך, אף כי הם במדת הדין, מפני כי אינם כל כך במדת הדין הגמור כמו כבוד אב ואם, שאין שכל האדם מחייב אותם, לכך אין מקימים אותם. ולכך נקרא הגוי 'דמא בן נתינה'. ונוכל לומר כי לא גוי אחד היה, רק שהגוי נקרא כך על שם מדתו שיש בו, ומזה הוא נמשך ביותר אחר מצות כבוד אב ואם, שהוא דבר מחויב, והשכל נותן. ומפני שכל נותן יש לו מקבל, והמקום הוא המקבל הדבר, נקרא המקום בשם 'אשקלון', מלשון 'שקל', והוא קבלה ולקחה. וכאשר תבין דברים אלו, לא יהיה לך ספק בדברים אלו.

[ועי' מהר"ל ח"א קידושין כאן. ר' צדוק, ישראל קדושים 151. תורה שלימה, שמות כ אות שיב]

ב - עד היכן כיבוד אב ואם (ב)

1. **חידושי הריטב"א קידושין דף לא ע"א - פעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד.** פי' מעשה זה בבית שני היה שהרי פרה אדומה שעשה משה הספיקה לכל ימי בית ראשון, וכי תימא ומנין היה להם שמיר בבית שני לאבני אפוד שאינן נעשות אלא בשמיר כדאיתא בפרק מי שאחזו (גיטין ס"ח א') דהא אמרינן בסוטה (מ"ח א') משחרב בית המקדש בטל השמיר, איכא למימר דלאו משחרב בית ראשון קאמר אלא משחרב בית שני אבל בבית שני שמיר היה לישראל. [ועי' תוס' ע"ז כג ע"ב, ד"ה 'בקשו ממנו'. שיטה לא נודע למי קידושין, ובתוס' רא"ש מהדורת מוסה"ק ובהערות המהדיר שם. תוס' זבחים נד ע"ב ד"ה 'אבנים שלמות' ורמב"ן על התורה שמות כה, ז].

2. **בית הבחירה למאירי שם -** ודבר זה אתה צריך לפרש שבמקדש שני היה שהרי במקדש ראשון לא עשו אלא פרה ראשונה וכמו שאמרו שמימות משה ועד עזרא לא עשו פרה ואחר שכן למדת לפי דרכך שאף אבני אפוד לא בטלו בבית שני אף על פי שבטלו אורים ותומים ואבני אפוד משום אורים ותומים נקבעו מכל מקום כל מה שהיה בידם לקיים קיימו וכן אף על פי שבטל השמיר והשמיר היה בא לחוק את שמות בני ישראל על האבנים אפשר שלא חקקום ומה שהיה בידם לעשות עשו : [וראה בהערות המהדיר מהדורת סופר שם].

3. **חידושי אגדות מהרש"א מסכת עבודה זרה דף כד ע"א - לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה וכו'.**
לפי שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה בעולם הזה ובישראל המצווה על כבוד אב ואם נאמר למען יאריכון ימיו ולמען יאריכון ימיו בעוה"ז ולמען ייטב לך בעולם הבא אבל עובד כוכבים שאינו מצווה נותן לו הקדוש ברוך הוא שכרו משלם בעוה"ז כדי לטורדו בעוה"ב ועובד כוכבים זה מחסידי עובדי כוכבים היה ולא היה חפץ לקבל שכרו משלם בעוה"ז וע"כ אמר יודע אני וכו' כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אבל אני איני רוצה בכך לקבל שכר מצות כבוד אב בעוה"ז וע"כ אמר איני מבקש עכשיו דהיינו בעוה"ז רק אותו ממון שהפסדתי אבל שכר המצוה גופה שקיימתיה איני מבקש עכשיו בעוה"ז: [וראה בהערת בניהו על היחס שבין העולם הזה לעולם הבא].

ועוד נראה לדקדק מלשון שאמר אותו ממון שהפסדתי שהעובד כוכבים קנה את אבני השוהם יותר משווה לצורך ד"א חוץ מלצורך האפוד והחשן דמעיכא לא קנה אותם ביותר משווים רק כדי להרויח בהם למוכרם לצורך האפוד והחשן וע"כ שלא רצה לצער אביו קנו הם אבנים במקום אחר ולא נצטרכו שוב לאותן אבנים של עובד כוכבים והוצרך להפסיד ממה שקנה אותן שלא היו שווים כ"כ לצורך דבר אחר כפי סך שקנאו וע"כ אמר איני מבקש מכס בפרה זו הריח שאתם היו נותנים לי לצורך האפוד והחושן רק אבקש ממון שלי בעצמו שהפסדתי בשביל אבא וק"ל:

4. **במקבילה בתלמוד הירושלמי (פאה פ"א ה"א) -** פעם אחת אבדה ישפה של בנימין. אמרו, מאן דאית ליה טבא דכוותא? אמרו, אית לדמה בן נתינה.

משך חכמה שמות כח, ט - ודע דכל השבטים צערו לאביהם במכירת יוסף, ויוסף עצמו לא הודיע לאביו, רק יוסף היה ירא מפני החרם. אבל בנימין כיבד לאביו, לכן שרתה שכינה בחלקו. ולכן כשאבד ישפה מבנימין הראה להם השם יתברך גודל מצות כיבוד אב אצל דמא בן נתינה, ודו"ק היטב.

ג - פרה אדומה כשכר לכיבוד הורים

1. **בן יהוידע קידושין דף לא ע"א - לשנה האחרת נתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו, שנולדה לו פרה אדומה בעדרו.** מה שפרע לו שכרו בפרה אדומה ולא פרע לו שירויח כל זה הריח באופן אחר מכמה טעמים **האחד** שבזה ניכר הדבר הזה אצלו יותר ולא יתלה בטבע **והשני** כדי לזכות את ישראל שיקנו הפרה בדמים מרובים ונמצא מוציאין בעבור המצוה ממון הרבה שבזה יגדל זכותם **והשלישי** כדי שהם ירגישו ויקחו קל וחומר לעצמם וכאשר אמרו חכמים אחר כך ומה מי שפאנו מצינו קד? מצינו ועושה על אחת כמה וכמה! **והרביעי** הוא עשה מצות הכבוד בדבר שהיה נצרך להקדש פרע לו השכר בדבר שהוא צורך הקדש כי פרה אדומה מאוצר ההקדש ניקנית.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו בפסיקתא שיש שני סימנים לפרה אדומה לידע שלא נתנו עליה עול האחד בעינים שלה שאם נתנו עליה עול לא יהיו שוים זה בזה והשני בשערות שיש לה מעת לידה ב' שערות בצוארה זקופות ואם נתנו עליה עול יהיו כפופים עיין שם. ולכן פרע לו שכרו בפרה אדומה שסימן כשרותה הוא בעינים לרמוז שבזה הכבוד שעשה לאביו בתחלה יהיה הוא לעינים לישראל כלומר יקחו ממנו קל וחומר וכמו שאמרו רז"ל על מה שאמר משה רבינו ע"ה ליתרו יְהִי־יָנִי לְנִי לְעֵינִים' (במדבר י, לא) ורמזו לו בסימן השערות שלה שהם זקופים שזה הממון שדומה לשערות שלוקח בשכר המצוה יהיה זקוף וקיים אצלו ולא יאבד מידו. **ובני ידדי** כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם שניתן לו שכרו בפרה אדומה כדי שיצא מזה סניגוריא על ישראל כי הוא בזבז ממון בעבור מצות כבוד אב שהשכל מחייבה וישראל בזבז ממון רב הזה בעבור פרה אדומה שהיא מצוה חוקית שאין השכל מחייבה ואומות העולם מונין את ישראל עליה לומר מה מצוה זו ומה טעם יש בה עד כאן דבריו נר"ו. [וכן בשם בעל חידושי הרי"ם].

2. **מהר"ל - תפארת ישראל פרק מא -** ורב יהודה אמר שמואל בא לבאר כי השכל גוזר שאף אם בא לו הפסד גדול על ידי קיום המצוה, לא יבטלנה. כי מה שהיו מבקשים פרקמטיא בששים רבוא, אין זה בטול שכר, רק שהוא משא ומתן גדול, אבל אין הריח ששים רבוא. ולכך אמר כי יותר מזה מחייב השכל, אף אם יבא הפסד גדול בעד ששים רבוא, שהוא הפסד היותר גדול כמו שאמרנו. כי האבנים שהם צורך האפוד, הדרך להעלות בדמיהן יותר, מפני שצריך להם הרבה והיה השכר בהן ששים רבוא, ולא היה רוצה לצער את אביו.

ונתן לו הקדוש ברוך הוא שכרו גם כן, שנולד לו פרה אדומה בעדרו. וידוע כי פרה אדומה הוא חוק לגמרי, ואין השכל יכול להשיג המצוה. ואילו כבוד אב ואם השכל מחייב אותו לגמרי. ומפני שהיה מקיים מצות כבוד אב ואם, שהשכל מחייב לגמרי, נולד לו פרה אדומה בעדרו. שאלו שניהם הם "חוק ומשפט" (שמות טו, כה); כבוד אב ואם הוא "משפט", כי כך ראוי במשפט, ופרה אדומה הוא "חוק". והם מתחייבים זה מזה, ונתלים זה בזה, כאשר ידוע לחכמים.

ומה שאמר רב כהנא 'בשמונים רבוא שכר'. סבר כי האפוד הוא לכהן, אשר הוא משמש בשמונה בגדים (יומא עא ב), ולכן שייך לאפוד מספר שמונים. ובהך סברא פליגי; כי מי שסובר ששים רבוא, סבר כי המספר הזה מתייחס אל הרבוי ביותר. ומי שאמר בשמונים רבוא, סבר זה המספר מתייחס לאפוד.

...ויש לתמוה, שכל הדברים האלו הגיעו לדמא בן נתינא; מה שהיו חכמים מבקשין פרקמטיא בעד ששים רבוא, ועוד היו מבקשים אבנים לאפוד בעד שמונים רבוא, ועוד היה יושב בין גדולי רומי וכו', וכל זה הגיע לדמא בן נתינא. ואפשר כי לא כל הדברים הגיעו לדמא בן נתינא, רק לעולא שבקשו חכמים פרקמטיא בעד ששים רבוא בלבד, ולשמואל שבקשו אבנים לאפוד, ולרב דימי שהיה יושב בין גדולי רומי, וחולקים הם בזה. ועל דעת הכל, הגוי הוא זריז במצוה זאת, כי מצות "כבד" מחייב אותו הדין והשכל, מה שלא תמצא דבר זה בשאר מצות. ולפיכך מכחישי התורה, אשר אין להם תורה, רק מה שהשכל מחייב, נמשכים אחר המצוה הזאת ביותר מן ישראל.

אמנם יש לדעת עוד, כי האומות שהם נוהרים יותר במצוה זאת ממה שישראל זריזים במצוה זאת, הוא דבר עמוק. והוא ידוע, כי עשו היה זריז במצוה זאת יותר מכל אדם. וזה שאמר הכתוב (בראשית כה, כח) "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו", שהיה מכבד את אביו בצידו. ובמדרש (ב"ר סה, טז), אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי הייתי משמש את אבי, ולא שמשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו הרשע את אביו. אני כששמשתי את אבי, הייתי משמשו בבגדים מלוכלכים, וכשיצאתי לשוק הייתי יוצא בבגדים נקיים. עשו הרשע כשהיה משמש את אביו, היה משמש אותו בבגדי מלכות, עד כאן.

ד - בין מצווה ועושה לשאינו מצווה ועושה

ספר חסידים שלז - הבן שבא לידו ריוח. ואביו ישן, למדנו מדמה בן נתינא. (א) אבל אם בא ריוח לאביו ונפסד אביו כשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו והבן יודע דעת אביו ששמח כשמקיצו בשביל אותו דבר. מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה. (ב) וכן כשמקיצו ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה:

מקור חסד על ספר חסידים - (א) ע' קדושין ל"א א, ובזרע אפרים מהגרא"ז מרגליות לפסיקתא רבתי פס' ד' דעשרת הדברות אות ז' מביא בשם ספר אמרי שפר למהרא"ח והגרי"ש נתנוזן בס' דברי שאול על אגדות הש"ס מביא בשם הגאון בעל קצות החושן שלכאורה יש בזה תרי תמיהי, א: אם חפצו רז"ל להדגים עד היכן כיבוד אב ואם מגיע הו"ל להביא אך מזכותם של ישראל ולא תחנם. ב: אם כי בדין הוא שיטול שכרו עכ"ז למה הסיב השי"ת שתהיה לו פרה אדומה להוציא ממונם של ישראל בעוד שיד ה' לא תקצר לשלם גמולו בדרך שלא יהיה הפסד לישראל. אבל שתי התמיהות יתישבו בחדא מחתא שזהו שלמדוני חז"ל שבחם של ישראל כי הסכום מניעת הרייוח של הנכרי בשביל מצוה שכלית ככיבוד אב כן יתנו ישראל בכדי לקיים מצוה חוקית כפרה אדומה.

(ב) הובא בבאה"ט יו"ד סי' ר"מ ס"ק ט"ז וכ"כ בחיי אדם כלל ס"ז סי' א ע"ח ועיין בירושלמי פאה פ"א ה"א שעל כל כזה אמרו רצונו של אדם זהו כבודו.

ערוך השולחן יו"ד סימן רמ סעיף מ - כתוב בספר חסידים על מעשה שבגמרא, באחד שהיו המפתחות תחת מראשותיו של אביו ולא הקיצו. דזה דווקא כשהאב אינו מצטער על שלא הקיצו, אבל אם יודע שיצטער – צריך להקיצו. וכן ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה – מקיצו (שם סימן של"ז). ונראה דדווקא כשיעבור זמן תפילה. ויש לדקדק: דוודאי נראה להדיא בהך מעשה דבגמרא שאביו היה נהנה אם היה מקיצו והריוח ממון הרבה. ולהיפך: מסתמא מצטער. ואולי הכל לפי מה שהוא אדם. ומכל מקום טוב יותר להקיצו על ידי אחר ולא על ידי עצמו. וכמדומני שכן המנהג, וכן נכון לעשות.